

شیخ ابو طبا

ابوبکر محمد بن زکریا الرازی

دارالفنون اسلام فلسفہ سی و فقہ تاریخبری مدرسہ

ایزمیری

اسماعیل مہدی

المہیات فاکولتہ سی مجموعہ سندہ نشر اولوندقدن صوکر
دارالفنون طلبہ سی ایچین آیرجہ کتاب شکندہ طبع اولونمشدر .

شہزادہ ہاشمی — اوقاف اسلامیه مطبعہ سی

۱۳۴۱

ایکنجی کتاب

شیخ الاطبا ابو بکر محمد بن زکریا الرازی : حیاتی ، مؤلفاتی ،
مواد علمیہ سی ، تعالیم علمیہ سی

اسیرکھیان ، باغشلیان تا کری آدیله

باشلارم

اسلام فلاسفه واطبایی آره سنده بارلاق بر شهرتی حائر اولان ؛ شرقه وغربه کندیسنی طسائیدهن اعظم متفکرین اسلامیه دن بری شهبه یوق که شیخ الاطبا ابوبکر محمد بن زکریا الرازی در .

رازی علمنده کی احاطه و وسعی ، آثار علمیه سنک عدد و قیقمی اعتباریه فکر بشرک فیضنه محتاج بولوندیغی اعظم دن بری در ؛ محیطنده نصل شانی عالی ایسه محیطت خارجنده ده اویله جه شانی عالیدر . آورو پاچه اسمی رازیدن غلط اوله رق Rases در .

رازی اک بیوک اسلام طیبی ایدی ، اسلام فلاسفه سنک بیوکلرندن ده بری ایدی ؛ زمانک یکانه طیبی ، یکانه فیلسوفی ایدی . رازی نک شخصیت علمیه و فلسفیه سی شیمدی به قادر لایقی وجهله تدقیق و تتبع ایدلماش ایدی ، بوایه اسلام فلسفه سی تاریخی ایچین بیوک بر بوشلق ایدی . غایت مهم ، پک ممتاز بر شخصیت صاحبی اولان فیلسوفنک صورت انکشافی کوستره جک اولان حیاتی ، بولوندیغی مصرک ترقیات علمیه ومدنیه سنه

نمونه اوله جق مؤلفاتی ، حائز اولدینی علمنک منبعلرینی بیلدیره جک اولان مواد علمیه سنی ، شخصیت ممتازه سنی ایضاح ایده جک اولان تعالیم علمیه سنی یکان یکان تدقیق ایده رک بو بوشلنی طولدیرمق ایستوروز .

هیالی — ابوبکر رازی خراسانده برچوق فقهای عظامه ،
ناقدین حدیثه ، سادات صوفیه ، اعظم تکلمینه منشأ اولان
ری [۱] شهرنده دوغمش ، اوراده یتشمش ایدی ؛ عباسیلردن
المکتفی ، المقتدر زمانلرنده بولونمش ایدی . او وقتلر عباسیلرک
پارلاق دورلری سونمش ، طوائف ملوک اطراف قاپلامش
ایدی . رازی چوجوقلغندن بری علوم عقلیه به پک زیاده هوسکار
ایدی . اول باول اونکله مشغول اولدی ، فقط بونکله اکتفا
ایتمدی ، آتشین ذکایی اونی ادبیاته سوق ایتدی ، علوم
ادبیه ایله ده مشغول ایتدی ، رازی نک طبیعت شعریه سی وار
ایدی که اوکا شعریه سولتدیرمش ایدی . رازی او عصرک
مشاغللندن اولان کیمیای وهمی یه ده خیلی امک ویرمشدی ، احکام
نجومی ده بیلیردی . چوجوقلغنده عود چالیش ایدی ، مغنی ایدی .
رازی فلسفه نی بلخیدن [۲] تعلم ایتدی ، طبی ایسه

[۱] ری ایرانک پک قدیم و مشهور برشهری ایدی . [۱۹ ویا ۲۰]

تاریخنده دار اسلام اولدی .

[۲] بلخی فلسفه ده ، علوم عقلیه ده حائز کالات ایدی . برچوق

علوم حقنده مسوده لر ی واریسه ده تام برکتاب شکانده ذکیل ایدی .

بیوککلنده او کړندی . رازی طب تحصیلندن اول خسته خانه لره
کیدر ، اطباء ، اجزاجیلری راحت بر اقرزدی ؛ ادویه نك ،
خسته لرك احوالندن صورار دوریردی . بر کون خسته خانه ده
بر باشلی ، ایکی یوزلی بر جوجق کورمشدی . اطباءه سببی
صورمش ، آلدینی حوابی يك خوش بولمش ایدی . بو حال
فردوس الحکمة صاحبی ابوالحسن علی بن ربن الطبری دن [۱]
طب تحصیل اتمه نه بادی اولدی . بو علمده احاطه کلیه صاحبی
اولدی ، جالینوس العرب [۲] عنوانی آلدی ؛

رازی تحصیل علو . صد دنده مملکت مملکت طولاشیردی ،
اندلسه قدار کیدرک بر مدت قرطبه ده قالدینی بيله سویلنیور .
بغداده کلدیکی زمان اوتوز بوقادار یا شنده ایدی .

رازی اولا ریده ، صوگرا بغدادده خسته خانه مدیری
اولمشدی ؛ بغدا . کیمیاخانه سنده چالشمش ایدی . رازی نك
مملکتی اولان خراسان دیارنده پک بوک موقعی وار ایدی .
خراسان وماوراءالنهر صاحبی منصور بن اسماعیل ایله آر لرنده
[۱] ربن رانک و بانک فتحله در . ابوالحسن طبعی اتمه تک ایدی .

مملکتنده علم حکمت اوقودردی ؛ اوراده ظهور ایدن برفته اوزرینه
ریه کلش ایدی . رازی اوندن پک چوق علوم الله ایتدی .

[۲] جالینوس ، زماننده اطبانک پیشواسی ایدی ، ابوالحسن علی
ابن الحسین السمردی « علوم طبیعه ده آرسطودن صوگرا بقراط ایله
جالینوسدن ده عالم هیج بر کیمسه بیلدیورم » دیر ایدی . بقراط جالینوسدن
اول ایدی .

مودت و ارایدی، اونک خدمت طبابتنده بولونمش، «المنصوری» بی
اونک نامنه تألیف ایتش ایدی. رازی نك اکثر اقامتکاهی وطنی
اولق اعتباریله بلاد عجمده ایدی.

رازی نك مجلسنده تلیذلی، اونلرک اوته سنده تلیذلرینک
تلیذلی بولونوردی. بر مراجعت وقوعنده اولاک کریده
بولونان تلیذلرینک تلیذلی جواب ویرلردی. شاید اونلر
جواب ویره مزلرسه ایلریده بولونان تلیذلی جواب ویرلردی،
اونلرده جواب ویره مزلرسه صره استاذه کلیردی.

رازی طبعاً کریم ایدی، ای خویلی ایدی، ناسه ایولک ایتکی
چوق سوردی. خصوصاً خسته لر حقنده پک مرحمتلی، پک
مشفق ایدی، علاجلرینه صوک درجه اعتنا ایدردی، عاقیت
وافت بولملری ایچین اولانجه طاقنی صرف ایدردی. الدن
کلدیکی قادار ادویه بی راقوب اغدیه ایله تداوی بی التزام ایدردی.
رازی نك بو اهتمام، بو اعتناسی تبعات علمیه سنده جایگیر
اولغسه برآن بوش طورمازدی، یازار دوریردی، یا تبییض
ایدر ویا تسوید ایدردی، افضل علمانک تدوین ایتدیکلری
کتابلرینه مطلع اولغنی عادت ایدنمشدی.

رازی نك تداوی امراض خصوصنده کی مهارتی، آتارذکا
و نطقی، «تقدمة المعرفة» [۱] سایه سنده خسته لرك احوالی
[۱] بقراطه کلنجیه قادار طبابت کاهنلکه محتاج ایدی، بقراط -

آكلامهسى ، بك جوق اطبانك تشخيص ايدمدكلرى
خسته لقلرى تشخيص ايمهسى ، فرقه وارمديقلرى علاجى
بوليورمهسى عقوله حيرت ويرردى . بوبابده بك جوق حكايه
وخبرلر وارددر .

رازى احوال طبيعويه ، علوم فلسفيه ، قوانين منطقويه
اعتنا ايمه يوب دنيا لذتلىنه ميل ايدن كيمسه نك هيچ برعلمنه
اعتماد ايدمهزدى .

رازى معتدل بر طيب ايدى ، نه تماميله مادي اوله رق
معنوياتي آتمش ، نه تماميله معنوياته باغلانله رق مادياتي برطرف
ايمش ايدى ؛ دنيايى الدن براقمدى ، معادى ده اونوتمدى .

رازى « جالينوس ايله ارسطو بر معناده اتفراق ايدرلرسه
اونك دوغرىسى بودر ، فقط اختلاف ايدرلرسه دوغرىي بولمق
عقل ايچين بك مشكل اولور ، اداسنده ايدى .

هم طيب ، هم اديب ؛ لان فيلسوفمز شونلرى سويله مشدر :

طبايى كاهنلكدن آيرمش ، « تقدمه المرفة » كتابنى وضع ايمشدى .
« تقدمه المرفة » بر طاقم علاماندى باحثدر كه طيب او علامات ايله
ماضيده ، حازده ، آتيدده مرضك احوالنه واقف اولور ايدى .
طيب ماضيده كى حالى خبر ويرنجه خسته اوكا اعتماد ايدردي ، بوسايه ده
مقتضاسى اوزره معالجه يه امكان حاصل اولوردى . حاضرى بيليرسه خسته لنى
لايقيله تداوى ايدردي ، آتىي بيليرسه خسته لنىك مجومندن اول بوتون
تدايره مراجعت ايدردي .

لعمری ما ادری وقد آذن البلی بمساجل ترحال الی ابن ترحالی
واین محل الروح بعد خروجہ من الہیکل المنحل والجسد البالی [۲]

ارتحالی — رازی نک کوزلرنده رطوبت و ارایدی . بوحال باقلائی
چوق بیمه سنه حمل اولونمش ایدی . بالنتیجه آخر عمرنده کوزلرینه
قاره صو ایندی ، اجرای عملیات ایچون نزدیک کلان طیبیه ،
روایت اولوندیغنه کوره ، کوزلرک قاج طبقه اولدیغنی صورمش ،
اوندن جواب شافی آله مانجه کوزلرک صورت ترکیفی بیلمیان
برمتطبب ناصل اجرای عملیات ایدہ بیلیردیہ دوشونمش ، «دنیایی
کورمکدن اوصاندم ، ارتیق کورمک ایسته میورمہ دیزرک عملیاتی
اجرا ایتدیرمامش ایدی . بوحال فیلسوفنرک عالم حقنده بدین
اولدیغنه دلالت ایدیور . رازی چوق کچمکیزین مسقط رأسی اولان
ریده [۳۱۰ ویا ۳۲۰] تاریخنده یتمش بوقادار یاشینده اولدیغنی
حاله ارتحال داربقا ایتمشدر .

فیلسوفنرک صورت ارتحالی حقنده شویله بروایت واردر:
رازی بر کون وزیرہ بر ضیافت ویرر ، وزیر بیملکری لذتلی
بولور ، همان بیک پیشینرک آشچی قادینلردن برنی رازیدن آلیر ،
آشچی بیملکی پیشیریر ایسه ده وزیر اولدنی بولاماز . آشچیدن
[۲] بو بییرامش بدن چابوق برکوج اعلان ایدیور . حیاته قسم
ایدرم که نزهه کوچ ایدہ جکی بیلیمورم . روح انحلاله اوغرامش
هیکلدر ، چورومش بدنن چیقدقدن صوکرعجا اونک محلی نزهه سی در؟

سببى صورار، آشجى «پيشه ن بيمك اونك عيفى در. فقط رازى نك
تجره لرى هب آلتون وكموش-دندر» جواينده بولنور، وزير
«بيمك لذتى تجرمك آلتون وكموشدن اولمى سندن ايلرى كليور،
بوقادار آلتون وكموش آنجاق كيچيا ايله الده ايدىليور» خليا سيله
رازى بى حضورينه جلب ايدر، بيلديكى كيچيا بى كنديسنه او كره تمه سنى
تكليف ايلر، رازى بو باندە برشى سويله مز، كيچيا بى بيلديكى سنى
انكار ايدر. بونك اوزرينه وزير اوفك سنى يگمز، فيلسوف مزى
كيزليجه كيريش ايله بوغار. ديمك اولوبور كه رازى كيچيا او غورينه
قربان اولوب كيتمش، آسيا استبدادى بك چوق اعظم كى
رازى بى ده فلاكتيدمه لر ميانه ادخال ايله مشدر.

مؤلفانى — رازينك مؤلفانى بك چوقدر. مؤلفانى هر نه قادار
تصنيف اولونماش ايسه ده اونى طب، فلسفه، طبيعيات،
فلكيات، مناقشات و مكاتبات، انواعيات [۱] غروبلى نه ايرىمق
ممکن اولاييله چكدر.

۱ — طب غروبلى : [۲]

رازى نك طبه عائد بك چوق آثار بديمه سى واردر. انارى

[۱] ذكر اولنان غروبلى ده داخل اولمايوب متنوع فنلره طائد

اولانلردر.

[۲] طبك شرقيه كى صورت تليقى ايجون «الكندى» مزه

مراجعت اولونسون.

بر جوق زمانلر اور وپاده اولونمش؛ یونانجه، لاتینجه، فرانسهجه وانکلزجه به ترجمه اولونمشدر . باشلیجه لری شونلر در :

۱ — الحاری — اوتوز جلددر ، طب کتابلری ایچنده اک بویوکی، اک پارلاغی بودر . بقراط و جالینوس کبی اطبانک، زمانه قادار کلوب کچن اطبانک کتابلرنده متفرق بر صورتده بولدینی بوتون خسته اقلری و صورت تداو یسفی بوراده طوبلامش ، هیسفی ده قائله نسبت ایله مشدر . الحاری مسوده حالنده ایکن رازی ارتحال ایش ایدی . مشهور ابن العمید ، الحاروی پی رازینک قیز قرداشدن ایسته مش ، بو اوغورده پک چوق پاره بذل ایله مش ایدی . ایشنه بوپاره لرسایه سنده قیز قرداشی کتابک مسوده لرینی چیقارمش ، ابن العمیده تسلیم ایشدر . ابن العمید ریده کی تلمیذلری اولان اطبایی طوبلاتدیرمش ، کتابی اولنره ترتیب ایتدیرمش ایدی . الحاروی لاتینجه به وسائر اوروپا لسانلرینه ترجمه اولوندینی کبی متن عربیسی [۱۵۰۹ و ۱۵۴۲] تاریخلرنده وندیکنده طبع اولونمش ایدی . الحاروینک بر آدی الجامع ، « حاصر صناعة الطب » در .

۲ — المنصوری ویا الکنش [۱] المنصوری — بونی خراسان صاحبی منصور بن اسحاق بن اسماعیل نامنه تألیف ایله مش ، بو کتابده اختصار و ایجازی التزام ایشدی .

[۱] کنشاهه قواعد و فوائد قید اولونان بر مجموعه دیمک در .

۳ — كتاب الجدرى والحصبه — بوكتاب [۱۸۶۶] ده
انكليزجه يه ترجمه سيله برابر لوندرده ده ، يالكز متن عربي
بيرونده طبع اولونمشدر . اصلي لاتينجه ويونانجه ترجمه
اولونمشدر . چيچك ، قيزاميق خسته لقلريني الك اول ذكرايدن
بوكتابد ، بو خسته لقلر حقنده الك اول تحقيقات طيه بي بيان
ايدن بو اثر عاليده شرقه عايد برچوق مشاهدات واردر ، مسائل
اون درت باب اوزره مرتبدر .

۴ — الطب الملوكي — طبرستان صاحبه يازديني كتابد .
بوراده اغديه ايله تداوي بي ، ادويه نك اغديه ايچنه صوقوله سي
بيان ايدييور .

۵ — الاقرا باذن [۱]
۶ — تقويم الملل
۷ — المذحل الى الطب

۸ — منافع الادوية ومضارها — غدالرك مناسفي ،
مضرترينك دفي حقنده يازديني بو كتاب ۱۳۰۵ ده مصرده
باصيلمشدر . كتابك كنارنده ابن سينانك طبه دائر بركتابي
واردر .

۹ — سام يلنك بك جوق حيواني قتل اتمه نك اسبابنه
دائر بر كتاب .

۱۰ — مفصل ، نقريس ، عرق النساء علتيرينه دائر بر كتاب .

[۱] تركيب ادويه ، اجزايلاق

- ۱۱ — شدتلی پرهیزك ، همان ادویه به مبادرت ایتمنك
بدنه مضر اولدیغنه دائر بر کتاب
- ۱۲ — خلقك اطباء حاذقه دن یوز چو یروب عادی اطباءه
میل ایتمه لرینك اسبابی حقننده بر کتاب
- ۱۳ — سر اطب
- ۱۴ — الکافی
- ۱۵ — منافع اعضا حقننده بر کتاب
- ۱۶ — بوبره ك و مئانه حقننده بر کتاب
- ۱۷ — جاهل ماییدلرک، خسته لری آرزولرندن منع ایدرک
خسته لقرنی آرتیردقلرینه دائر بر کتاب
- ۱۸ — هر یرده بولونه بیلان ادویه حقننده بر کتاب — بوراده
برطاقم ادویه بیان ایدیورکه طیب حاذق آرتبق باشقا بر دوا
آرامغه محتاج اولیور .
- ۱۹ — التقسیم والتشجیر — بوراده امراضك هر برینك
اسباب و علاماتی ، علاجلرینی آیری آیری بیان ایدیور .
- ۲۰ — بعضی کیمسه لرك باشنده رکامه بکیزر بر صورتده
حاصل اولان ادویقو خسته لرك علتی حقننده بر کتاب
- ۲۱ — صیدلة اطب
- ۲۲ — تلیندی یوسف بن یعقوبه ، کوز خسته لکی ، علاجی ،
ادویه نك ترکیبی حقننده یازدینی رساله

- ۲۳ — خسته خانه سنك اوصافی حقنده بر کتاب
۲۴ — حمام حقنده بر کتاب
۲۵ — محنة الطيب
۲۶ — طب الفقراء — بوراده مرضلری ایضاح ایدرك
موجود اولان ادویه ایله تداوی نك امکاتی کوستریور
۲۷ — صارغی حقنده بر کتاب
۲۸ — طیبیک اوصافی حقنده بر کتاب
۲۹ — قولونج حقنده بر کتاب
۳۰ — خسته لرك یمکلری حقنده بر کتاب
۳۱ — مشکل اولان علتارو بوبابده طیبیک معذرتی حقنده
بر کتاب
۳۲ — آگسزین ظهور ایدن ویا اهمیتلی بولونورده طیبی
تاجز براقان اولدیریجی علتلر حقنده بر کتاب
۳۳ — هر عملکتنده جاهل طیبیلرک حاذق طیبیلردن زیاده
بولوندقلرینه دأر بر کتاب
۳۴ — فلج حقنده بر کتاب
۳۵ — بوتون علتلری ای ایتمک طیبیک یداقندارینه ویرلمدیکنه
دأر بر کتاب
۳۶ — آغز چاریقلینی حقنده بر کتاب
۳۷ — ۴۱ کوزک ، جکرک ، اعضای تناسلک ، قلبک ،
قولاغک ، مفاصلک هیئتلری حقنده بر کتاب

- ۴۳ — آبراشلق ، یوزده کی قیرامنقلر حقنده بر کتاب
۴۴ — ادویة معدنیة به دائر بر کتاب
۴۵ — ادویة مرکبه حقنده بر کتاب
۴۶ — خواص اشیا حقنده بر کتاب
۴۷ — الاستدرالك من کتب جالینوس — حنین بن اسحاق [۱]
ذکر ایوب جالینوس — ک فہرستندہ مذکور اولیان کتابلری
حقندہ بر اُردر

- ۴۸ — صوسزلق ، زیادہ حررات حقندہ بر کتاب
۴۹ — کوزک سائر حواسہ اولان مزیتی حقندہ بر کتاب
... الخ

فلسفہ غروبی :

- ۱ — رؤیالر حقندہ بر کتاب
۲ — لذت حقندہ بر کتاب
۳ — نفسک جسم اولمدیقنہ دائر بر کتاب
۴ — النفس الصغیرة
۵ — النفس الکبیرة
۶ — اوہام وحرکات نفسانیہ حقندہ بر کتاب

روحانیہ خلددر

[۱] حنین بن اسحاق کمال شہپردر، خرستیان در. درت مشہور
مترجلردن بری در. دیگر اوچی شونلردر: الکندی ، ثابت بن قرہ ،
عمر بن فرخان الطبری. بقراط ایله جالینوسک کتابلرینک مضالرینی ایضاح.

- ۷ — ایساغوجی ویا مدخل
- ۸ — جمل معانی قاطیفور یاس ویا مقولات
- ۹ — جمل معانی انالوطیقا الاولی ویا قیاس
- ۱۰ — بر رساله [۱]
- ۱۱ — بر قصیده
- ۱۲ — ان للانسان خالقا — بوراده انسانک بر خالق
طرفندن حکمته او یغون بر صورتده یارادلینغی تشریح و فیسبولوزی
فدلریله اثبات ایدیور .
- ۱۳ — ان للعالم خالقاً حکیماً — بوراده عالمک بر خالق
حکیمی اولدینغی اثبات ایدیور .
- ۱۴ — علم الهی حقنده فلاسفه نك مقاصدنی مین بر رساله
- ۱۵ — علم الهی حقنده کوچوک بر رساله
- ۱۶ — علم الهی حقنده بر قصیده
- ۱۷ — الحاصل — علم الهی به دائر دیگر بر اثر .
- ۱۸ — رأی افلاطون اوزره علم الهی
- ۱۹ — فلاسفه نك غافل اولدینغی نقطه حقنده بر کتاب
- ۲۰ — السر فی الحکمة

— ایدن، پک کوزل بر صورتده تلخیص ایدن، مغلق بر لرینی آچان بو ایدی.
وفاقی ۲۶۰ تاریخنده در .

[۱] بونی متکلمین اسلامیه نك الفاظیله یازمشدر .

- ۲۱ — سرالاسرار فی الحکمة
- ۲۲ — عالمک دائمًا کوردیکمز حال اوزره قالمه نک ممکن اولدیغنه دائر بر کتاب
- ۲۳ — حدوث و قدم اجسام طرفدار لرینه عا. بر فصلی اتمام خصوصنده بر رساله
- ۲۴ — اجسامک قدم و حدوثی حقنده آیری بر رساله
- ۲۵ — اهل توحید ایله اهل دهر اراسنده « احدث عالم » خصوصنده کی مناقضه یه دائر بر رساله
- ۲۶ — میزان العقل
- ۲۷ — طب النفوس و یا طب الروحانی - اصلاح اخلاق حقنده بر اتردر
- ۲۸ — سیره الحکماء
- ۲۹ — السیره الفاضلة و سیره اهل المدينة الفاضلة ... الخ
- طبیعیات مغربی :
- ۱ — سمع الکیان و یا مدخل علم طبیعی
- ۲ - ۳ کورمک حقنده ایکی رساله - برنده کورمک کیفیتنک کوزدن جیقان شعاع ایله اولدیغنی انکار ایدیور. دیکرنده آیدینلقده ، قارا کلقده کورمک کیفیتنک مختلف اولدیغنک اسبابی بیلدیریور .
- ۴ — بهار و صوک بهار حقنده بر رساله

۱۶-۵ — صنعت کیمیا حقنده اون ایکی کتاب [۱] - بو
کتابلرده کیمیانک وارلغنی قبول ایدیور .

۱۷ — جسمک بالذات متحرک اولوب حرکتنک حرکت
طبیعیه اولدیغنه دأثر بر رساله

۱۸ — حرکتنک اوردایوب بیلدیکنه دأثر بر رساله

۱۹ — آراء طبیعیه

۲۰ — جواهر الاجسام

۲۱ — طبیعی ارضک بالحقق ویا طاش اولدیغنه دأثر بر رساله

۲۲ — قار حقنده بر رساله

۲۴، ۲۳ — سکون وحرکت حقنده ایکی رساله .

۲۵ - ۲۷ — ایریلی اوقاقلی هیولی حقنده اوج رساله

... الخ

۲۸ — الخلاء والملاء - زمان ومکان حقنده بر اثر در

فلکیات غروبى :

۱ — هیئة العالم - بوراده ارضک کرویتی ، کونشک

ارضدن بویوک، قمرک ایسه کوچوک اولدیغنی بیان ایدیور

۲ — استدارة الكواكب

۳ — ارضک وسط سجادہ مستدیر اولسی حقنده بر رساله

[۱] مدخل آلمی ، مدخل برهانى ، الحجر الاصفر . الاکسیر

.... الخ

۴ — برهان ریاضی به مالک اولمیان کیمسه نك ، ارضك
كروى اولديغنى تصور ایده ميه چكنه دائر بر رساله
۵ — شمسك ، كو كك طلوع وغرو بلرى ارضك حر كئندن
نشأت ايتيوب بلهك فلكك حر كئندن نشأت ايتديكنه دائر بر
رساله

۶ — كواكب سبعة حقنده بر رساله

۷ — احكام نجوم حقنده بر رساله . . . الخ

مناقشات و مطاببات غروبى : [۱]

۱ — منانى مذهبندن [۲] برى ايله ارالرنده جريان ايدن
مناقشه حقنده بر كتاب — رازى بوراده منانیه مذهبك خطالرينى
ايضاح ايدبور

۲ — جالينوسك كتابلرنده كى شكوك و مناقضات

۳ — اون مسئله ايله طبي رده قاقايشان بر كستاخى رد
حقنده بر كتاب

۴ — الكندى بى ، كيمى اى ممنع قيلديغندن دولايى رد
حقنده بر كتاب

۵ — جاحظى ، صناعت طبي رد ايتديكندن دولايى رد
حقنده بر كتاب

[۱] الكندى نك جدليات غروبته بر نظيره اولوق اوزره بوغروب
آچيلمشدر .

[۲] الكندى ص ۳۰ مراجعت

۶ — ینه جاحظی ، کلامک فضیلتی حقنده یازمش اولدینی ،
فلاسفه علمینده آغیر سوزلر صرف ایتدیکی کتابده کی تناقضلری
میین بر رساله

۷ — معتزله بی انتقاد حقنده بر رساله

۸ — ابن الیمان قارشو طب روحانی بی رد حقنده

۹ — احمد بن طیب السرخسی بی ، جالینوسی « آجی طات »
حقنده رد ایتدیکندن دولای ، ردی متضمن بر رساله .

۱۰ — متکلمیندن مسـمی بی ، اصحاب هیولای بی رد
ایتدیکندن دولای بی ردی حقنده بر رساله

۱۱ — طیب جریری بر میوه مسئله سندن طولای بی رد
حقنده بر رساله .

۱۲ — علم السییده ارسطو مذهبک شرحی ضمنده
[انابو] نک پورفیر یوسه [۱] یازدینی کتابی رد حقنده بر رساله .
۱۳ — ابوالقاسم البانجی ایله اوزون اوزادی به علم المهی
حقنده مناقشه لر .

۱۴ — حسن بن اسحاق القمی به یازدینی رساله سی .

۱۵ — زکامک علی حقنده ابوزید البانجی به یازدینی رساله .

۱۶ — برقلسه [۲] قارشو شکوک .

[۱] ایساغوجی بی یازان .

[۲] برقلس افلاطون مذهبنه منسوبدر ، قدم وحدوث عالم حقنده
شکوکی واردر .

- ۱۷ — لذت حقننده سهیل البلخی رد حقننده برساله .
۱۸ — امامت باینده کیالی رد حقننده برساله .
۱۹ — التدییر کتابی نقض حقننده برساله .
۲۰ — بلخی علم الهی حقننده رده عاقد برساله .
۲۱ — سهیل البلخی به معادی تثبیت حقننده یازدینی رساله .
۲۲ — هیولی مسئله سنده ابن الیمانی رد حقننده برساله .
۲۳ — منصور بن طلحه نك كتاب الوجودی رد حقننده بر
رساله .

- ۲۴ — ابوالقاسم بن دلفه حکمته دائر یازدینی رساله .
۲۵ — علی بن وهبانه یازدینی رساله .
۲۶ — ابن ابی الساجه حکمته دائر یازدینی رساله .
۲۷ — مسعودی ایله آره لرنده حدوث عالم حقننده جریان
ایدن مباحثه حقننده بر رساله ... الخ

انواعیات غروبی :

شطرینج و طاوله حقننده کتسابلر ، محنة الذهب والفضه
والمیزان الطبیعی نامنده کی کتابی ، علامات اقبال و عادت حقننده
کتسابلر . امامت حقننده ایکی کتابی ، هندسه به عاقد بر ایکی کتابی ،
دعائک و جونی حقننده کتابی ، عیوب اولیا حقننده [۱] ، خواص

[۱] ابن ابی اصیبه بو کتابک اعداسی طرفندن نسبت ایدلدیکنی

بیان ایدیور .

تلامیذ حقنده، حمل موسیق حقنده، المرشد ویا العقول نامنده کی کتابی .. الخ .

رازی بو کتابلره قالماش، جالینوسک کتابلرینی تلخیص و اختصار ایله، بعضی کتب قدیمه یه ده تفسیر یازمش ایدی . رازی نك باخی حقنده کی نقضی بالاخره معتزله دن ابو عبدالله حسین البصری طرفندن رد اولومشدر .

رازی نك طبه، فلسفه، طبیعیاته، فلکیاته پک چوق خدمتلی سبق ایشدر . انکسار ضیائی کشف ایدن رازیدر . غیطان یا قیسنک موجدی رازیدر، چیچک و قیزامیق حقنده الک اول تحقیقاتی طبیعه بولونان رازیدر؛ رازی اسلام علماء طبیعی آراسنده خلاده قوه جاذبه اثبات ایدیوردی .

مراد علمیه سی — رازی به کلنجه به قادر ابو الحکما الکندی سایه سنده فلسفه یونانیه بی الفاظ قرآنیه ایله افاده بی بر مسلك ایدینان مدرسه مشایه تأسس ایش، ابو الهذیل و نظام سایه لرندیه فلسفه یونانیه نك تأیری آتنده کلام کسوه جدیده به بورونمش، ابن کلاب بصری و بغداد صوفیه رئیس حارث محاسبی سایه لرده هر ایکی مسلكه فارشی اهل سنه مخصوص بر کلام مدرسه سی احداث اولومش ایدی . یونان فلسفه سی پک متشتت، پک متباعد بر مجموعه شکلنده اهل اسلام الله دوشمش ایدی . الکندی آرسطو فلسفه سی عمده قیلمش، ابو الهذیل ایسه

طبیعیاتی ذیقراطیس ، الہیاتی امذوقلس فلسفہ لرینہ بنا
قیلمش ؛ نظام دہ طبیعیاتدہ انکساغورث فلسفہ سنی عمدہ ایدنش
ایدی . الکندی مدرسہ سی مدرسہ فلسفہ ، ابوالہزیل ایلہ
نظام مدرسہ لری مدرسہ کلامیہ ایدی . الکندی نظراندہ اصل
فلسفہ صفات مختلفہ ، مذاہب عدیدہ آرمسندہ آہنک وحدتی
تأمین ایدن قسم ایدی ، ایستہ آرسطو آہنک وحدتی الکی اساسلی
بر صورتدہ حیطة اطلاعہ آلمش یکانہ بر فیلسوف ایدی .
الکندی ایلہ بائلایان مدرسہ مشائیہ معقبلی ، خصوصاً
تلمیذی ابوالعباس احمد بن طیب السرخسی ایلہ سیرسریعندہ دوام
ایتمش ایدی ، ابوالعباس السرخسی استاذینک شهرتہ رقابت
حاصل ایدجک درجہ دہ یدطولی صاحبی ایدی ، تحصیل واسع
ایدی ، ناقد بر فیلسوف ، حاذق بر طیب ، مدقق بر ریاضی ،
ماہر بر فلکی ایدی . نادرہ کو ایدی ، علوم عربیہ بی دہ یک ایی
بیلیدی . فلاسفہ ومتکلمین آرمسندہ حدیثہ انتساب ایدنلر
ہمان یوق دینہ جک مرتبہ دہ غایت نادر ایدی ، ایستہ اونادر
ذواتدن بری احمد بن طیب السرخسی ایدی .

احمد بن طیب السرخسی نک قلمی نزیہ ، عبارہ سی لطیف
ایدی . مع التأسف عقلی علمندن آز ایدی . ایستہ مجرد
تدبیر سز لکی بوزندن [۲۸۳] دہ خایفہ معتضدک قہرینہ اوغرادی .
اوچ سنہ منکوب اولدقدن صوکر [۲۸۶] دہ قتل اولوندی ،

سرخسی ده رازی کی آسیا استبدادینه قرمان کیتدی . سرخسی نك فلسفه ، نجوم ، موسیقی به ، جغرافیایه ، جبر و حسابیه ، طب و طبیعیات ، جدلیات عائد متعدد اثر لری واردر . سرخسی نحو عربی ایله منطق آرمسندیه کی فرقی کوسـتیرر مهم بر کتاب ده یازمشدر . آروجه جالینوسه ردیه سی ، ثابت ابن قره ایله [۱] مجاوه لری ، حنین بن اسحاق ردی متضمن بر کتابی - بغدادک فضائی حقیقه بر رساله سی واردر .

رازی کرک بونلرک ، کرک باشقارینک کتابارینی اوقور ، اوقودینی کتابلرینک مؤلفارینی تعقیب و تنقید دن بر آن خالی قالمز ایدی . فکر تنقیدی حائز ایدی ، بویه جه فکر صحیحی فکر سقیمدن آیرر ایدی . بونسکله برابر طبع اعتناسی فلسفه یه اعتنا سندن زیاده ایدی .

رازی الکنندی و سرخسی و امشالی فیلسوفلرک تعقیب ایتدکلری حرکت فلسفیه یه فارشی کلدی .

ارسطونک و قانندن سوکرا نظریات عالیه سندن اوصانیله رق مذهبندن دونولش ایدی . اپیکور ذیمقراطیس فلسفه سینه ، پرهون سوفسطاییه مسلکینه ، زمنون وجودیه مذهبنه دونمش ایدی . اهل اسلام آرمسندیه رازی ده بونلره بکزه دی . ارسطو

[۱] صابئی فلاسفه سندن ایدی ، برچوق آثارنشر ایتشدی . طبعه و علوم فلسفیه ده پک یوکسک ایدی ، وفاتی [۷۸۸] تاریخنده در .

فلسفه‌سندن عدول ایتدی، ارسطودن پک زیاده انحراف ایتدی، معلمی افلاطوندن و سائر قدماى فلاسفه‌نک آرا و افکارندن آیرلدیغندن طولایى ارسطوی تعیب ایدردی. اوله‌ظن ایدردی که ارسطو فلسفه‌نی افساد ایتمش، اصول فلسفه‌نی تغییر ابله‌مشدر. رازی ارسطوی ذکاسنده تقدیر ایتدیکی حالده قدما. فلاسفه‌دن آیرلدیغنی بویوک بر عب بیلدورایدی. بوکا مینی فلاسفه قدیمه طبیعه‌نی ترجیح، هندک معدن حکمت و مبیع عدل و سیاست اولسی فکرینه مینی هند فلسفه‌نی ترویج ایدیوردی. بونده اک زیده محیطک تأثیری کورولمش اوله‌جق در. چونکه هند فلسفه‌سنگ جولانکاهی ایران ایدی.

فعلیم علمیه سی — رازی هر نه قدر بر مدرسه فلسفه تأسیس ایده‌مامش، روحیات و منطقده اسلافتدن فضا برانکشاف کوستره‌مامش ایسه‌ده کندیسنه مخصوص اولان فکر فلسفه‌سی ايله کندینی شایان نظر قیله‌شدی.

رازی‌نک کتابلرینه باقیله‌رق عقیده فلسفه‌سنه اطلاع ممکن اوله‌بیایور. رازی علم‌السهیده اسلافتدن خیلی آیراش ایدی. چونکه علم‌الهی و طب روحانی و سائر کتابلرنده توحید باننده مجوس [۱] مذهبی، نبوت باننده برامه [۲] مذهبی، تناسخده

[۱] بو مذهب اهلی قدما، خسه‌به قائل اولور: ایزد، اهریمن، زمان، مکان، طینت و یا هیولی. ایزد فاعل خیر، اهریمن فاعل شر در. الکندی ص ۳۱
[۲] برامه نبوتی ابطالده، حیوانی ذبحک حرام اوله‌سی کیفینده -

عوام صابئه [۳] مذهبی استجسانه دلالت ایدن سوزلری وار ایدی که بوده آنفاً بیان اولندیغی اوزره هند فلسفه‌سنه اولان توجهندن ناشی ایدی .

مابعدالطبیعیسی — ۱ — رازی اللهه معتقدایدی . حکمت الهیهیی اثبات ایدرایدی . نظرنده الله حکیم ، مدبرعالم ایدی . اللهمک بو تدبیری دائمی ایدی . عالم بر حکیم طرفندن حکمته اویغون بر طرزده احداث اولونمش ایدی . عالم کوردیکمز بو حلالده قاله من ایدی .

آنحاق اللهدن باشقا برطاقم قدیملر واردر اونلرده نفس ، خلا ، مدت در .

۲ — نفس بنفسه قائم بر جوهر در ، جسم دکیلدرد ، اعراضی حامل در ، اصلا مکانی یوقدر .

۳ — خلا مکان مطلق در ، مکان نامتناهی در ، اویله بر مکاندر که اونده هیج بر متمکن یوقدر .

۴ — مدت زمان مطلقدر .

کوریلدیور که رازی دیگر فلاسفه الهیون مذهبندن ، ایدن ای یه آیراش ، مجوس مذهبته ، هند فلسفه‌سنه یا قلاشمشدر .

— اتفاق ایشلردر ، بر قسمی حدوث عالمه ، بر قسمی قدم عالمه قائلدر . هندده عددرلی اوقادار چوق دکیلدرد .

[۳] هندده اکثریتک منهدی در . بونلر طالمک ازلی اولدیغنه قائلدرلر ، کواکبه تعظیم ایدرلر . بو بابده اوچونجی کتابده تفصیلات کلهجکدر .

الکندی نیک تعقیب ایتدیکی مابعدالطبیعه موجنبجه عالم قدیم ایدی . رازی عندنده ایسه محدث در . الکندی فلسفه سنده خلا ممتنع ایدی ، رازی فلسفه سنده ایسه ممکن در و قدیم در . الکندی عندنده «زمان» فلک اعظمک حرکتک مقدار ایدی ، فلک اعظمده قدیم ایدی . رازی عندنده ایسه زمان مطلق قدیم در . فلک اعظمده محدث در .

نفس حقنده رازی ایله الکندی ایله آره لرنده بر فرق کورلیور چونکه الکندی افلاطون مذهبنی قبول ایدرک روحک جسمدن اول عالم عقلمده بولوندیغنی قبول ایدیوردی . بو ایسه آرسطو مذهبنه مخالف ایدی رازی بورادده آرسطو مذهبنه مخالف اولمش ایدی .

۵ : تناسخ — ارواحک احساسدن مفارقتدن سوکرا دیگر اجسامده ایتقالی در . تناسخ اعتقادی ظهور اسلامدن اول بعض فلاسفه ، بعض مجوس ، بعض یہودده وار ایدی . ظهور اسلامدن سوکره ایکی فرقهیه فرجه باب دخول اولدی : قدریه ، شیعه . قدریه دن احمد بن حابط و تلیدلری ، شیعه نیک غلاتندن سبایه ، بیانیه ، جناحیه ، خطابییه ، بعض راوندیه [۱] تناسخ طرفدارلرندن ایدی .

مشهور ابن حزم الاندلسی ایله تورک فیلسوفی ابونصر

[۱] محصل الکلام کتابنه مراجعت اولونسون ص ۱۴۹

فارابی رازی‌نک علم الهیسی رد ایتشیر ، بو بایده مستقل اثرلر یازمشردی . فارابی علم الهیده آرسطو مذهبی اوزره یورودی ، مبادی^۱ سته روحانییی قبول ایتدی ، وحی ایله فلسفه آره‌سنده فرقی کوستردی ، نبوته احتیاجی ایضاح ایتدی . رازی الکندی وسرخسبدن آیرلدی ، فقط فارابی طرفندن قارشولندی . رازی علم الهیده آنفاً بیان اولوندینی اوزره ابو الحسین البصری طرفندن ده رده اوغرای .

الکندی باشده اولدینی حالده فلاسفه مشایه‌نبوتی، وحیی قبول ایدرلر ، اونی فلسفی بر نظر ایله ایضاح ایلرلر ، نبوتی ضروری کورورلر ایدی ؛ فلسفه‌یی اسلام محیطنه مساعده بر صورتده تلتی و قبول ایدیورلرایدی . رازی ایسه باب نبوته ینه اسلافندن آیرلدی ، اخلاقی ایله ده او یوشه‌مدی بو بایده براهمییی خوش کور یوردی . فکرفلسفیسنک اسلام محیطنده عدم انتشاری بوندن ایلر و کلش اوله جقدر . بوندن طولایی « دفع مضار الابدان بارض مصر » صاحبی علی بن رضوان المصری [وفاتی : ۴۵۳] و سائره رازی‌نک عیوب اولیسا حقنده یازمش اولدینی کتابی حقنده « کتاب الرازی فی مخاریق الانبیا » [۱] دیمشردی .

فی الواقع طبقات اطبا صاحبی ابن ابی اصیبعه بو کتابک رازی‌یه اسنادینی قبول ایتیمور ایدی ، فقط علی بن رضوان کبی ذوات

[۱] مخاریق اسباب و آلات دسایس دیمکدر .

براهمه به اولان میلی نظر اعتباره آلهرق بو کتابی رازی به اسناد ایدیورلردی .

طبقات ام صاحبی ابوالقاسم ساعدالاندلسی ده رازی حقنده « علم السہی ایله توغل ایتامش ، بوراده کی مقصد اصلی نی آکلما دیغندن رأیلرنده تشمت کورولمش ، سخیف رأیلربی قبول ایتمش ، نامقبول مذهب اختیار ایله مش ایدی ، آکلما دیغنی ، یوللری کوره مدیکی جماعتی ذم ایدردی » دیتشدی .

اضرفی — رازی کواکب ثابته نک ، بلده لرك اخلاقده تأثیری اولدیغه قائل اولوردی : « کواکب ثابته نک طولده ، عرضده التقال اتمه سینه اخلاق و مزاجلرده منتقل اولور . بلده لرك عرضلرنده کی اختلاف ایله مزاجلر ، اخلاق ، عادات ، ادویه و اغذیه نک طبیعتلری دیکشیر » دیر ایدی . جسمک مزاجی ده اخلاق نفسه تابع طوتاردی .

الکندی ایله مقابله — الکندی بغدادده مهم بر مدرسه تأسیس ایتدیکی حالده رازی بر مدرسه تأسیس ایده مامشدی . الکندی یونان فلسفه سینه یونهلدیکی حالده رازی بالعکس هند فلسفه سینه یونلمش ، قدهما خصمه یی قبول ایله مش ایدی . الکندی کیمیایی و شیمی یی رد ایتدیکی حالده رازی زمانی علماسنک پک جوغنی کبی اونی مروج ایدی ، حق کیمیا بیلدیکنی ادعا ایدر [۲] . « بن فیلسوف اسمنی آنجاق کیمیا [۲] مشهور کیمیاجیلر جابر بن حیان ، یحیی بن خالد بن برمک ، دوالنون مصری ایدی .

بیلا نه ویریرم چونکه کیمیا سایه سنده ناسه محتاج اولماز، ناسک
الدرینه باقر « دیر ایدی . الکندیده وصف غالب فلسفه ،
رازیده ایسه بالعکس طب ایدی . الکندی « فیلسوف العرب » ،
رازی « جالینوس العرب » ایدی . الکندی عرب فیلسوفی ،
رازی ایران فیلسوفی ایدی . الکندی کندیسنه مخصوص افکار
ایله کندیسنی شایان نظر قیلمدین حالده رازی بالعکس کندیسنه
مخصوص افکار ایله کندیسنی شایان نظر قیلمشدی .

رازی کچدی کیتدی، میدانی فارابی به براقدی . فارابی ایسه
اونک ایزی تمعقب اتمدیکندن فکر مخصوص انکشاف اتمدن
سوندی کیتدی .

فہرست

	صفحہ
ابن زکریا الرازی نك موقع علميسی	۳
[حیاتی]	
علی بن رین الطبری	۵
رازی نك اخلاقی وطبابتدہ کی مہارتی	۶
شعری و صورت ارتحالی	۸
[مؤلفاتی]	
طب غروپی	۹
فلسفہ غروپی	۱۴
طبیعیات غروپی	۱۶
فلکیات غروپی	۱۷
مناقشات و مکاتبات غروپی	۱۸
انواعیات غروپی	۲۰
علمہ خدمتتری	۲۱
[مواد علمیه سی]	
مدرسہ فلسفیہ و کلامیہ	۲۱

	صفحه
احمد بن طیب السرخسی	۲۲
رازی نك ارسطودن انحرافی	۲۳
[تعالیم علمیه سی]	
رازی نك هند فلسفه-نه توجیهی	۲۴
مابعد الطبیعیه سی	۲۵
رازی بی علم الهیده رد ایدنلر	۲۶
اخلاقی	۲۸
الکندی ایله مقابله	۲۸

